

УДК 342.951:347.77

Віктор Тімашов,

канд. юрид. наук, доцент кафедри фінансового
та адміністративного права
Українського державного університету фінансів
та міжнародної торгівлі

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стаття присвячена проблематиці охорони авторських прав і відповідальності за їх порушення. Стаття розкриває види юридичної відповідальності за порушення авторських прав, нормативно-правовий аспект охорони таких прав та перспективи щодо необхідності покращення правового інституту захисту авторського права.

Ключові слова: авторські права, суміжні права, автор, інформаційний простір, охорона, інтелектуальна власність, адміністративна відповідальність, цивільна відповідальність, кримінальна відповідальність.

Актуальність дослідження. ХХІ століття справедливо називають століттям інтелектуальної власності, адже щодоби з'являються нові літературні, художні, музичні твори різноманітних жанрів та напрямів. Уже понад два століття людство усвідомлює необхідність ефективної правової охорони авторського та суміжних прав. Стаття 54 Конституції України, що має пряму дію, гарантує кожному волю творчості та передбачає охорону інтелектуальної власності законом.

Запорукою сучасного процесу гуманізації законодавства і цивілізованого прогресу є вільне та ефективне здійснення людиною своїх прав і свобод, у тому числі права на творчість, результати якої захищаються державою. Це забезпечується шляхом надання учасникам відносин свободи у здійсненні своїх прав і державної допомоги особам з боку уповноважених державних органів. Власне, демократична правова держава існує для того, щоб допомагати та сприяти людині у здійсненні нею прав і законних інтересів, охороні та захисту їх у разі порушення.

Згідно з Конституцією України права і законні інтереси фізичних осіб становлять основний зміст діяльності держави в особі її органів. Отже, держава самостійно повинна забезпечувати цей захист шляхом своєчасного видання нормативних актів, що регулюють суспільні відносини в галузі авторського права та суміжних прав і відповідають вимогам сьогодення, та введення їх в дію, контролюючи правильність їхнього застосування на практиці. Людина має право користувати-

ся усіма правами та свободами, наданими їй державою, у повній мірі, проте не порушуючи при цьому прав і свобод інших людей.

У випадку виявлення такого порушення до винуватої особи державою передбачається застосування засобів штрафного, карального характеру або обмеження прав чи благ – у якості відповідальності за правопорушення та відновлення порушеного права постраждалій особі. Законодавець у нормативних актах окреслює, які саме протиправні діяння спричиняють притягнення до тієї чи іншої відповідальності, а також визначає види та межі відповідальності за різні види правопорушення. Чим більшою є суспільна небезпечність правопорушення та чим тяжчі наслідки, які воно спричинило, тим суворіше передбачається покарання за їх вчинення.

Метою дослідження є вивчення питання забезпечення охорони авторського права, безпосереднього захисту об'єктів авторського права, що є результатом інтелектуальної діяльності автора, а також визначення видів юридичної відповідальності порушення авторського права.

Для досягнення нами поставленої мети необхідне вирішення таких завдань:

- аналіз загального стану правового забезпечення захисту авторського права;
- визначення видів юридичної відповідальності за порушення авторського права;
- вивчення питань розвитку українського законодавства щодо забезпечення авторських прав і вдосконалення механізму юридичної відповідальності за їх порушення.

Об'єктом дослідження є захист авторських прав і види юридичної відповідальності за їх порушення та врегулювання суспільних відносин і спорів, що виникають з приводу порушення авторських прав.

Аналіз наукових досліджень. Теоретичні висновки, оцінки та практичні рекомендації ґрунтуються на аналізі чинного законодавства, практики його застосування та загальних здобутках теорії держави і права, цивілістичної та адміністративно-правової наук, а також на працях таких учених-юристів: А.Б. Авер'янова, А.Б. Агапова, С.С. Алексеева, О.М. Бандурки, Д.Н. Бахраха, Ю.П. Битяка, Г.П. Бондаренко, В.І. Дахно, А.С. Васильєва, О.В. Дяченка, О.А. Єпіфанова, В.І. Жукова, Д.А. Керімова, Л.В. Ковалюк, А.Т. Комзюка, Н.М. Мироненко, М.І. Панова, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, Н.О. Саніахметової, О.Ф. Скакун, М.М. Тищенко, Р.Б. Шишки та ін.

Питанням юридичної відповідальності за порушення авторських і суміжних прав присвячені деякі наукові праці, що розкривають окремі її аспекти. Так, у галузі цивільно-правового захисту та охорони авторського права і суміжних прав проблеми відповідальності досліджували такі вчені, як О.А. Підпригора, С.Д. Святоцький, І.В. Венедіктова, О.В. Розгон та ін.

Важливий науковий внесок у дослідження кримінальних злочинів у галузі авторського права та суміжних прав внесли М.І. Бажанов, Л.П. Брич, В.О. Навроцький, В.В. Сташис, Ю.М. Сухов, Сташис, В. Тацій та ін.

Загальнотеоретичні проблеми адміністративної відповідальності глибоко досліджувалися у працях таких вчених-адміністративістів, як Д.Н. Бахрах, І.А. Галаган, А.С. Дугенець, Б.М. Лазарев, С.С. Студенікін, О.М. Якуба, і багатьох інших.

Виклад основного матеріалу. Результати інтелектуальної діяльності визначають подальший прогрес та економічний розвиток держави, а також рівень моральності суспільства. Від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства і рівень його культурного розвитку, залежить розв'язання економічних проблем. Наука і культура можуть розвиватися тільки за наявності сприятливих умов, включаючи ефективний захист прав інтелектуальної власності.

При цьому найгостріше стоїть питання про ефективний захист об'єктів авторського права і суміжних прав. Так, згідно з проведеним дослідженням компанією IDC, у 2010 році рівень піратства в Україні становить 85%, а у червні 2011 року показав зростання ще на 1%, тобто 86%, що є одним з найвищих показників в Європі. Втрати національної

економіки від комп'ютерного піратства сягали понад 450 млн доларів на рік. Зниження рівня піратства в Україні лише на 10% збільшить надходження до держбюджету на 116 млн доларів і забезпечить робочі місця для 6 тисяч висококваліфікованих фахівців ІТ-сектора [1].

Відповідно до статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [2]. Суб'єктами права інтелектуальної власності визнаються громадяни, юридичні особи та держава. Об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці. Відносно щодо створення і використання об'єктів права інтелектуальної власності регулюються Цивільним кодексом України, законами України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», низкою інших правових актів.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ (зі змінами і доповненнями) порушенням авторського права є:

- вчинення будь-яких дій, які порушують особисті немайнові права та майнові права авторського права;
- піратство у сфері авторського права, тобто опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);
- плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;
- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних);
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права;
- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами;
- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження,

публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі [3].

Відповідно до положень чинного законодавства за порушення прав інтелектуальної власності передбачено настання адміністративної відповідальності, кримінальної відповідальності та цивільно-правової відповідальності.

Найбільш розповсюдженою процедурою вирішення спорів щодо прав автора на твір є цивільно-правова відповідальність. Головною ознакою цивільного правопорушення є те, що внаслідок суспільно шкідливого, протиправного діяння спричиняється шкода майновим і особистим немайновим відносинам суб'єктів права. Основна мета такої відповідальності – не покарання за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодування заподіяної шкоди. Особливостями цивільно-правової відповідальності є майновий характер, компенсаційний характер, відшкодування моральної шкоди [4, с. 54].

Під цивільно-правовими способами захисту права інтелектуальної власності, що реалізуються, як правило, у юрисдикційній формі, розуміються закріплені законодавством матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється визнання та відновлення порушеного права інтелектуальної власності, а також вплив на правопорушника [5, с. 47]. Способи захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів наведені у ст. 432 Цивільного кодексу України, яка проголошує, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 цього ж Кодексу.

У спеціальному законодавстві України в галузі інтелектуальної власності наводиться чимало способів цивільно-правового захисту авторського права. До таких способів, зокрема, можна віднести: вимогу визнання та поновлення своїх прав, у тому числі заборону дії, що порушує авторське право чи створює загрозу його порушення; звернення до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу його порушення; подання позову про відшкодування моральної (немайнової) шкоди; подання позову про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій [6, с. 248].

Відповідно до ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення неза-

конне використання права інтелектуальної власності, зокрема авторських і суміжних прав (на літературний чи художній твір, його виконання, фонограму, передачу організації мовлення, комп'ютерну програму, базу даних), привласнення авторства на один з перелічених об'єктів або інше умисне порушення прав на об'єкт, який охороняє закон, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 10 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції, обладнання та матеріалів, які призначені для її виготовлення [7].

Відповідно до ст. 164-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення розповсюдження і демонстрування фільмів з порушенням умов, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 20 до 35 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі у прокат. Штраф в розмірі від 35 до 70 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян стягується у випадку вчинення цих дій повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення [7].

За статтею 176 Кримінального кодексу України (далі – КК України) максимальний розмір штрафу за вчинення злочинних дій складає дві тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 34 000 грн. Частина 1 ст. 176 КК України проголошує: «Незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження пісень, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо-відеокасетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, – карається штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [8].

Притягнення порушника до кримінальної відповідальності за дії, що розглядаються, можливе лише за позовом потерпілого. Позов подається до суду, і в ньому зазначається, коли, ким і де вчинено протиправну дію, у чому конкретно вона виявилася і чим підтверджується прохання потерпілого про притягнення порушника до карної відповідальності [9, с. 179].

Відповідно до ст. 203-1 КК України незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, об-

ладнання та сировини для їх виробництва, якщо ці дії вчинені у значних розмірах, карається штрафом від однієї до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк із конфіскацією та знищенням дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або вчинені у великих розмірах, караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією та знищенням дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва [8].

Настання кримінальної відповідальності відповідно до ст. 216 КК України передбачається за незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів. Цей злочин карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб караються штрафом від трьохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією товарів, промаркованих підробленими марками чи голографічними захисними елементами [8].

Законодавство України передбачає також кримінально-правові санкції за незаконне посягання на комерційну таємницю. Передбачається два хоч і близькі, але порівняно самостійні склади злочину, пов'язані з незаконним отриманням і незаконним розголошенням відомостей, що становлять комерційну таємницю. Притягнення до кримінальної відповідальності конкретних винуватців злочину не виключає висування потерпілими цивільно-правових вимог про відшкодування заподіяних збитків.

Отже, як бачимо, ні компенсаційний характер цивільно-правової відповідальності за порушення права інтелектуальної власності, ні адміністративна, ні кримінальна відповідальність у сучасних умовах не здатні забезпечити надійний та ефективний захист права інтелектуальної власності. Вихід з цього становища вбачається в істотному посиленні і цивільно-правової, і адміністративної, і кримінальної відповідальності. Законодав-

ства багатьох зарубіжних країн пішли саме цим шляхом [10, с. 92–93].

Відповідно до цього Міністерство економічного розвитку і торгівлі розробило проект закону про внесення змін до законодавства про захист авторського і суміжних прав, який передбачає посилення адміністративної відповідальності за порушення таких прав.

Так, у сфері захисту інтелектуальної власності в мережі Інтернет пропонується ввести штрафні санкції в розмірі від 500 до 1 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у випадку невиконання власником веб-сайту вимог щодо видалення або запобігання можливості доступу до інформації, що порушує авторські права в мережі Інтернет. Такий же штраф передбачається за ненаданням власником веб-сайту або хостинг-провайдером інформації, що ідентифікує користувача, який розмістив незаконну інформацію. Дії, учинені за цією статтею повторно, пропонується карати накладанням штрафу в розмірі від 1 000 до 2 000 неоподатковуваних мінімумів доходів. Водночас пропонується карати і за неправдиві вимоги щодо обмеження доступу до ресурсів. У випадку, якщо скарга має неправдиву інформацію про авторські права особи, що направили таку скаргу, також пропонується штрафувати від 1 000 до 2 000 неоподатковуваних мінімумів доходів. Такий же штраф може бути накладений на осіб за недобросовісні вимоги про відновлення доступу до інформації, яка порушує авторські або суміжні права.

Крім того, проект закону пропонує внести зміни до закону «Про нотаріат», додавши норму про те, що за зверненням зацікавлених осіб нотаріус має право забезпечувати докази в Інтернеті, необхідні у випадку виникнення справи в суді або в рамках адміністративного процесу.

Суб'єктів авторського права законопроект пропонує наділити можливістю вимагати видалення або обмеження доступу до інформації, що порушує авторські права, а також вимагати надання ідентифікуючої інформації користувача, який розмістив її з порушенням авторського права [11].

Висновки

Важливим напрямом розвитку вітчизняного законодавства в галузі інтелектуальної власності, зокрема авторського права та практики його застосування, має бути посилення режиму правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі посилення відповідальності за порушення виключних прав на об'єкти авторського права. Проте вирішувати цю проблему необхідно в комплексі, оскільки потрібно не лише по-

силити відповідальність, але й розробити ефективний механізм притягнення до неї, зокрема спростити процедури, які дають змогу довести порушення в цій галузі.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що ефективність захисту авторського права залежить від наявності відповідного державного механізму попередження та припинення правопорушень, а також спрощення процедури доведення порушення в сфері авторського права, притягнення порушника до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Мамаєва М.В. Рівень піратства в ІТ-секторі України становить 86% : звіт IDC / М.В. Мамаєва // Інформаційна агенція «Голос» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.golosua.com/ua/main/article/suspilstvo/20110617_uroven-piratstva-v-IT-sektore-ukrainyi-sostavlyayet-86-otcht-IDC.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
4. Підпригора О.А. Право інтелектуальної власності в Цивільному кодексі України / Підпригора

О.А., Мельник М.Г. Мельник О.М. // Цивільний кодекс України. Міркування з окремих проблем застосування : наук. зб. – К. : Слово, 2005. – 368 с.

5. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності. Захист авторського права і суміжних прав. Захист права промислової власності : [навч. посіб.] / В.О. Жаров – К. : ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності», 2003. – 64 с.

6. Рудник Т.В. Відповідальність за порушення авторського права / Т.В. Рудник // Часопис Київ. ун-ту права. – 2012. – № 2. – С. 248–251.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

8. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

9. Антонов В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право / В.М. Антонов. – 2-е вид., стереотип. – К. : КНТ, 2006. – 520 с.

10. Ришкова О.В. Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності / О.В. Ришкова // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2008. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 89–98.

11. Пиріг В.О. Уряд пропонує посилити відповідальність за порушення в Інтернеті авторських прав / В.О. Пиріг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?uryad_proponuye_posiliti_vidpovidalnist_za_porushennya_v_interneti_avtorskih_prav&objectId=1364371.

Стаття посвячена проблематиці охорони авторських прав і відповідальності за їх порушення. Стаття розкриває види юридическої відповідальності за порушення авторських прав, розглядає нормативно-правовий аспект охорони таких прав і перспективи необхідності удосконалення правового інституту захисту авторського права.

Ключевые слова: авторские права, смежные права, автор, информационное пространство, охрана, интеллектуальная собственность, административная ответственность, гражданская ответственность, уголовная ответственность.

The article is devoted to the problems of copyright and responsibility for their violation. The article reveals the types of legal liability for violations of-copyright, considering the regulatory aspect of the protection of such rights and the need to improve the prospects for legal institute of copyright protection.

Key words: copyright, related rights, author, information space, security, intellectual property, administration of liability, civil liability, criminal liability.

